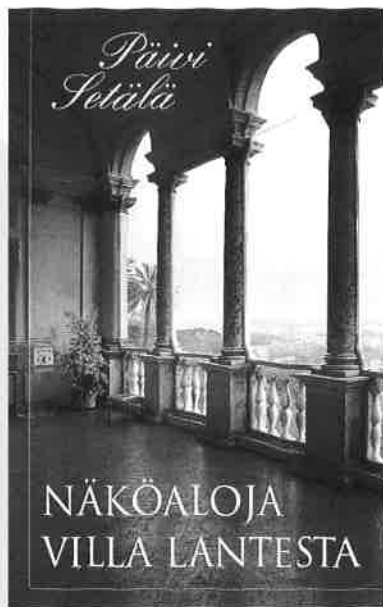

HELIXKON

N:o 2/1998

Tutkimusmatkoja kiehtoviin kulttuureihin

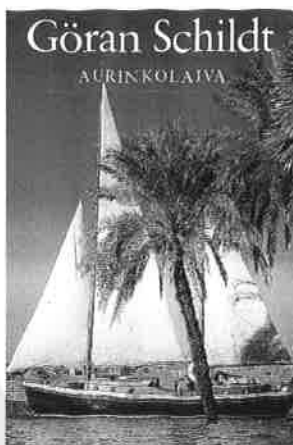

Päivi Setälä

NÄKÖALOJA VILLA LANTESTA

Tämä kirja antaa uutta ajateltavaa jokaiselle suomalaiselle, jota kiinnostaa eurooppalaisuuden henkinen ilmapiiri direktiivien vastapainoksi. Katolinen Eurooppa, Rooma ja italialaisuus ovat vaikuttaneet vahvasti eurooppalaiseen kulttuuriin, Neitsyt Mariasta lähtien. Ovh. 136,–

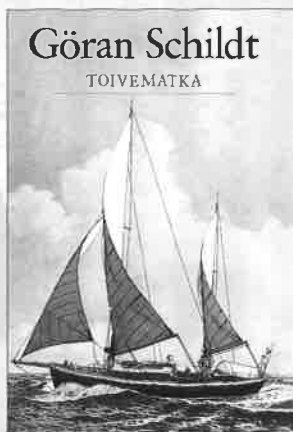
o t a v a

Göran Schildt

AURINKOLAIVA

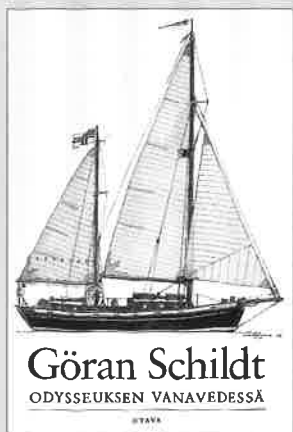
Göran Schildt purjehtii Daphne-veneellään pitkän salaperäistä Niiliä, Aleksandriasta Wadi Halfaan. Reitin varrelle jää yli 4000 vuotta Egyptin suurenmoista, eksoottista historiaa, neljäkymmenen vuoden takaa. Ovh. 225,–

Göran Schildt

TOIVEMATKA

Kertomus Daphne-veeneen neitsytmatkasta. Purjehdus vie Välimerelle, halki Pohjanmeren, läpi Englannin kanaalin, Seine-joen ja Ranskan kanavien. Päämääränä unelmien Kreikka! Ovh. 187,–

Göran Schildt

ODYSSEUKSEN VANAVEDESSÄ

Toisen retkensä Daphne tekee antiikin tarujen lumoavan kauniiseen saaristoon Kreikan muinaisen suuruuden hengessä. Kiire on vielä tuntematon käsite... Ovh. 217,–

HELIKON

tässä numerossa

Palazzo Enso (scilicet Gutzeit)
Teivas Oksala

Herkkutatti ja atomipommi
Timo Tuomi

Kreikkalaisen keittiön kansallisia herkkuja?
Risto Pekka Pennanen

Antiikkia verkon silmin
Marja Vierros

Ex occidente lux
Klaus Karttunen

Ateenan tutkimuksellisia uutisia
Jari ja Petra Pakkanen

Ateenan-instituutin tiedotuksia

Arvostelun ja kannustamisen etiikasta
Juha Sihvola

Kirjallisuutta, uutisia
Martti Leiwo

Kansi: Canaletto, Venetsia.

Takakansi: Ponte dei Sospiri, Martti Leiwo

Valokuvat: Helsingin rakennustaiteen museo, Martti Leiwo,
Risto Pekka Pennanen, Jyrki Tamminen, Tiina Tuukkanen

Piirroksat: Petra Pakkanen, Ancient Sites

Kadunmiehen mielipiteet

Monet antiikin mahtimiehet pitivät monumentaalirakentamista parhaana keinona oman maineensa pönkittämiseksi. Tällaisen rakennustoiminnan vuoksi voimmekin yhä ihailla joitakin arkkitehtuurin hienoimpia luomuksia. Niitä on harvemmin purettu uudisrakennusten tieltä. Monumentaalirakentamisen perinne on yhä voimissaan lähes kaikkialla maailmassa – vaihtelevalla menestyksellä.

Arkkitehtuuria koskeva mielipiteeni (Helikon 4/97) herätti karhut talviunestaan. **Helikon** julkaisee asian tiimoilta **Teivas Oksalan** ja **Timo Tuomen** kommentit. Rakennusten ja rakennetun ympäristön arvostaminen ja arvottaminen ovat Suomessa harvinaista herkkua. Asia ansaitsee kaiken mahdollisen huomion, sillä loppujen lopuksi ympäristöä pitäisi suunnitella ihmisiä varten asukkaiden ehdoilla. Tällöin mielipiteet ovat yhtä arvokkaita kuin asiantuntijan viileät tai kuumat analyysitkin. Päätökset voidaan tehdä sitten, kun keskustelut puolesta ja vastaan on käyty.

Kun kuljemme Roomassa, voimme luottaa siihen, että samat rakennukset ovat omilla paikoillaan, samat ravintolat ja baarit ovat luomassa turvallista ja tuttua ilmapiiriään suureen kaupunkiin. Tämä on kai sivistystä. Suomalaista kaupunkia on vaikea tuntea samaksi, jos on ollut viisi vuotta muualla. Onkohan sekin sivistystä?

Ruokakulttuuri on maukasta, mutta ruokien perinne on kimuranttia. **Risto Pekka Pennanen** pohdiskelee kreikkalaisen keittiön kulttuurivaikutteita. **Klaus Karttunen** puolestaan analysoi idän ja lännen kulttuurisuhteita lampun valossa ja **Marja Vierros** surffailee Nettiroomassa ja -ateenassa. Oikea matkailu näyttää vievän vielä voiton sähköisestä.

Helikonin toimitus toivottaa kaikille lukijoille hyvää kesää.

Risto Pekka Pennanen

PALAZZO ENSO (scilicet GUTZEIT)

Teivas Oksala

Sanoilla sodat syttyvät. Helikonin pääkirjoitus 4/97 poiki keskustelua suomalaisesta sankariarkkitehtuurista. Teivas Oksala kommentoi Alvar Aallon kiistellyimmän luomuksen Enso Gutzeitin pääkonttorin arvottamista.

Koska päätoimittaja Martti Leiwo alias Martinus Alawda reagoi Helikonin numerossa 4/97 Enso Gutzeitin palatsin arkkitehtuuriin tavalla, johon en voinut yhtyä, ja koska arkkitehtuuri on elämän ja kuoleman kysymys, pyydän saada yksipuolisuuden välttämiseksi esittää muutamia näkökohtia miljöön rakentumisesta.

Välitön elämys on ihmisen arvokaimpia ominaisuuksia. Sitähän Horatius (joka, sikäli kuin miestä tunnen, olisi torjunut Enson palatsin ”kerskarakentamisena”) tarkoitti lausueksaan *Carpe diem*. Mutta välittömät elämykset vaihtelevat hetkestä toiseen ja yksilöstä toiseen ja tuottavat erisuuntaisia asenteita. Näin on käynyt myös Enso Gutzeitin palatsin yhteydessä. Ongelma on kaikkea muuta kuin yksiselitteinen.

Keskustelu on aina paikallaan. Makuasioista on kiisteltävä, jotta taidekritiikki toteutuisi. Mutta keskustelu on hyvä pohjata historiaan. Theodor Höijerin Norrménin taloa ei olisi pitänyt purkaa – niin hyvin ja huomauttamatta se sointui yhteen Gornostajevin Uspenskin katedraalin kanssa. Mutta kun se purettiin teollisuusjohtajan tahtomuksesta, on kysyttävä: mitä tilalle? Johtajamme tahtoi tilalle tornitalon julistamaan firmansa mahtia merellistä Helsinkiä lähestyville matkailijoille (vrt. toisen valtiomonopolin rakennuttama Nesteen torni). Alvar Aalto, jolla oli kantaa sanoa ”ei” myös vuorineuvoksille ja merkittävä retorinen suostuttelutaito, taivutti rakennuttajan mitoitukseseen, joka vastasi

purettua rakennusta ja jäsenyi ympäristöönsä.

”Töräyshän” oli tapahtunut jo 1920-luvulla, jolloin Frosterus ja Gripenberg päästettiin rakentamaan kirkon korkuinen asuintalo toiselle puolelle, talo, joka ei missään suhteessa soinnu yhteen Uspenskin kanssa. Siihen on totuttu, eikä sitä arvostella.

Aalto suunnitteli marmorirakennuksen, jonka julkisivureliefi elää valossa ja kuvastuu kanaaliin ja satama-altaan pintaan Venetsian röyhelöisten fasaadien plastisena sovelluksena (esim. *Riva degli Schiavoni*). Tyylillisesti se samastuu kauppatorin empireen, mutta kontrastoituu Uspenskin katedraalia vasten, jolle se tarjoaa visuaalisen jalustan mereltä katsottaessa. Kylmän marmorin ja murean, lämpimän punatiilen kontrasti on yksi tehokkaimpia kautta arkkitehtuurin historian.

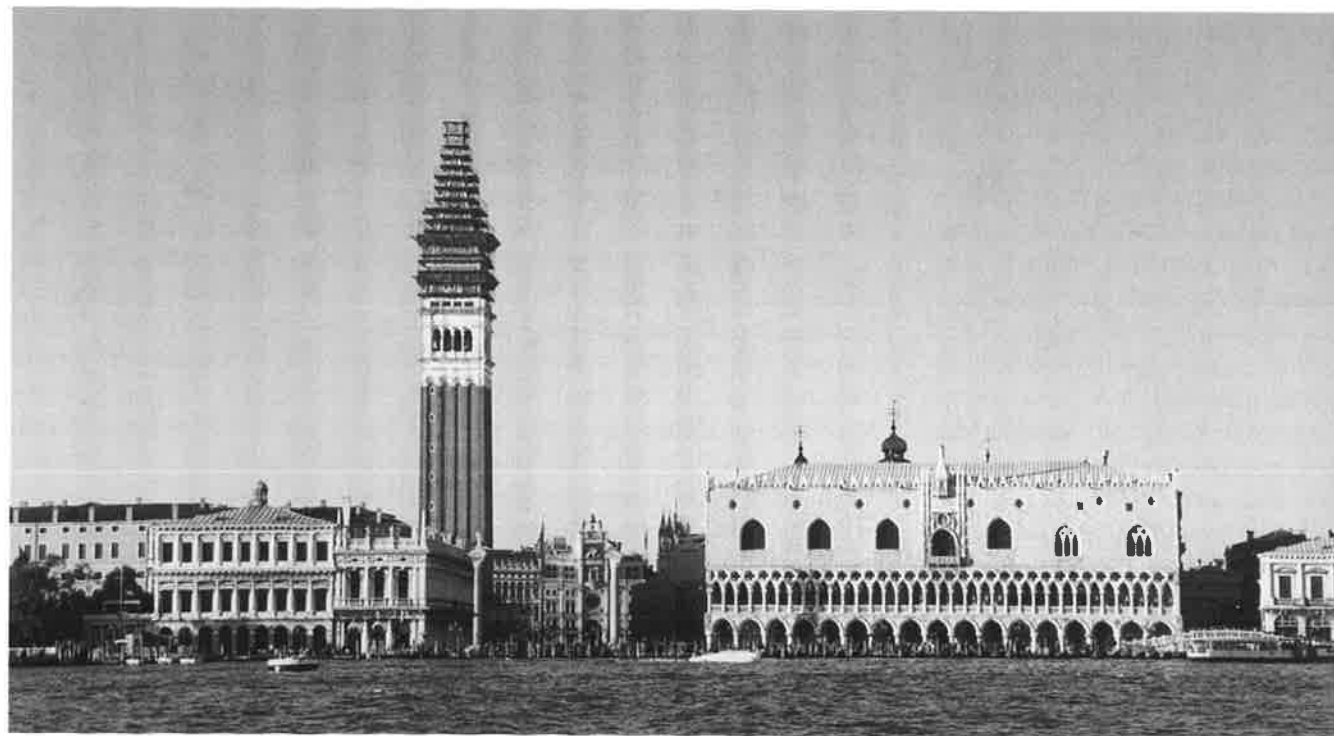
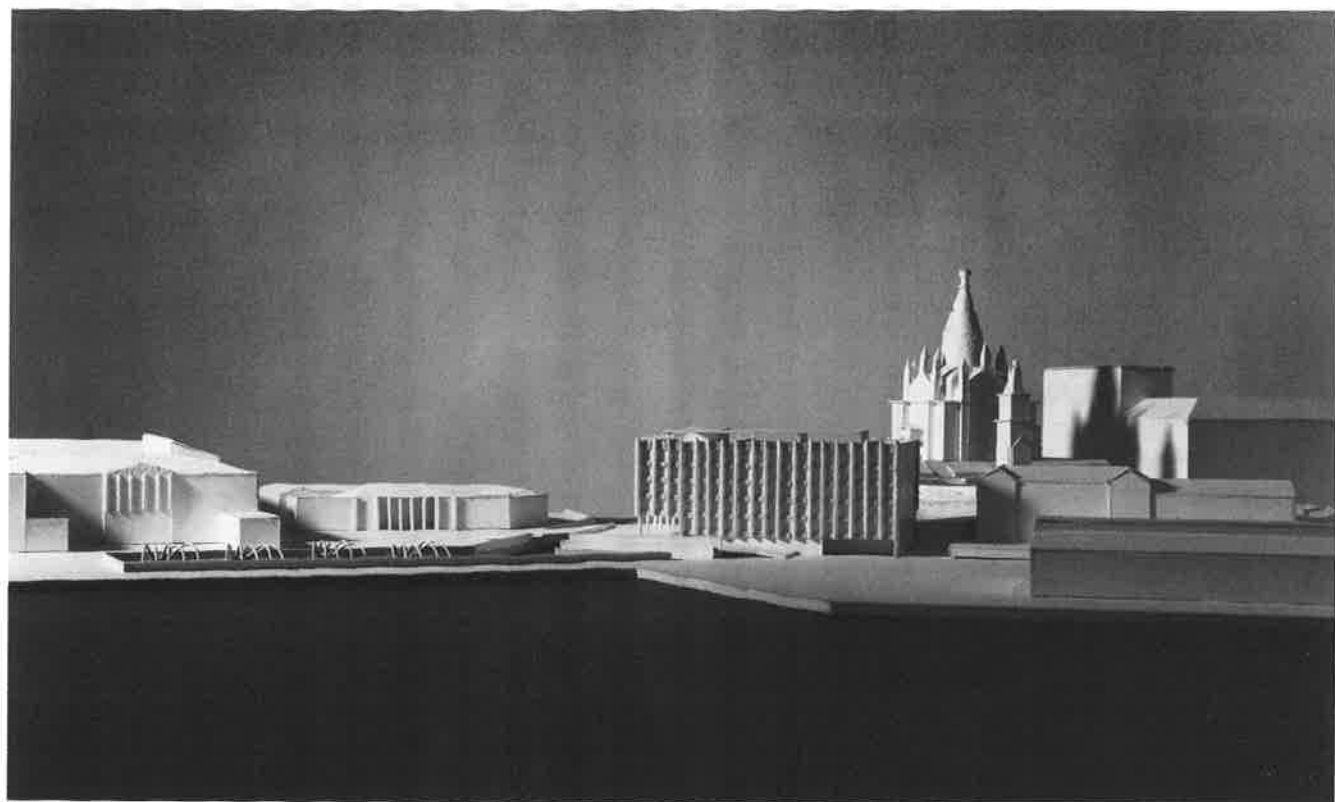
”Tyylipuhtaus” on käsitteenä epämääräinen. Monet miljööt – Rooma, Venetsia, jopa Firenze ja Akropolis – huutavat sitä vastaan, ja ainoastaan mahtihallitsijat (Pietari Suuri, Stalin, Mussolini ja Hitler) liputtavat sen puolesta. Elävä miljöö sykkii samankaltaisuuden ja erilaisuuden välisestä jännityksestä. Roomassa tilanne on häkellyttävä, yllätyksiä on joka nurkan takana, ja kuitenkin ”sen olemus on ympyrä, joka sulkee sisäänsä iankaikkisuuden” (Eino Leino). Akropolis vaikuttaa tyylipuhtaalta, vaikka se

on täynnä ”rakennustaiteellisia jekkuja”: jos Erekhtheionin transponoisi funktionalismin kielelle, tuloksena olisi Viipurin kaupunginkirjasto. Tyylipuhtautta ei ole muualla kuin diktaattorien ”univormuarkkitehtuurissa”, joka sekin on yhtä näennäistä kuin Augustuksen Rauhanalttarin tyyllieheys.

Enson palatsista on muuten julkaistu mielenkiintoinen tutkielma, jossa mielestäni on sekä syvällisyyttä että poleemista iskevyyttä: *Gareth Griffiths, The Polemical Aalto. The Enso-Gutzeit Headquarters, Helsinki (1959-1961), by Alvar Aalto – A Formal Analysis (1997)*.

Alvar Aallon juhlavuonna kannattaa suomalaisten antiikin tutkijoiden muistaa, että arkkitehdin suhde antiikin välimerelliseen maailmaan on paljon syvällisempi kuin mitä arkkitehtuurintutkijat ovat osanneet aavistaa. Tästäkin on tehty tutkielma: *Päivi Lukkarinen, Alvar Aallon Kasvatustopillinen korkeakoulu. Menneitten motiivien kiteytymä (1994)*. Tekijä osoittaa kiintoisalla tavalla, kuinka Rooman *Palazzo Massimo alle Colonne* ja *Segestan teatteri* ovat mukana Jyväskylän yliopiston päärakennuksessa ja kuinka sen luentosalissa C4 on toteutettu Prienen buleuterionin rekonstruktio.

Antiikin tutkijoiden – Kreikan ja Rooman tuntijoiden – kannattaisi mielestäni nykyistä aktiivisemmin osallistua keskusteluun, jota käydään nykypäivänä miljöön muodostumisesta. Heillä voisi olla paljonkin sanottavaa – pitkässä perspektiivissä.

Herkkutatti ja atomipommi

Timo Tuomi

Tiedon määrä ja laatu sekä aiemmat kokemukset vaikuttavat rakennetun ympäristön esteettiseenkin havainnointiin. Timo Tuomi vastaa Helikonin pääkirjoitukseen ja Teivas Oksalan puheenvuoroon Alvar Aallon Enso Gutzeitin pääkonttorista.

Martti Leiwo ilmaisi pääkirjoituksessaan 4/97 ns. kadunmiehen mielipiteen Alvar Aallon suunnitelmasta Enso Gutzeitin liiketalosta Helsingissä sanoen tunteneensa ”syvää inhoa Aallon taloa kohtaan alusta alkaen”. Lukeneena henkilönä hän tosin veti takaisin heti seuraavassa lauseessa todeten kysymyksen olevan monimutkainen. Leiwon kriittinen ilmaus herätti Teivas Oksalan, joka myös arkkitehtuuria harrastaneena tarjoaa rehevällä puheenvuorollaan mahdollisuuden moniin näkökulmiin arkkitehtuurista ja rakennetusta ympäristöstä yleensä.

Kahden mainitun kirjoittajan tavat lähestyä samaa rakennusta ovat päällisin puolin toisaalta yksilöllisen ja arvokkaan ruma/kaunis-akselilla toimivan välittömän elämyksen ilmaisu ja toisaalta jollain tavalla ymmärrettyyn laajaan yhteiseen länsimaiseen kulttuuriperinteeseen pohjaava näkemys. Varsinkin Enso-Gutzeitista keskusteltaessa nämä kaksi ääripäätä harvemmin kohtaavat.

Tiedon määrä ja laatu sekä aiemmat kokemukset vaikuttavat rakennetun ympäristön esteettiseenkin havainnointiin. Esimerkiksi Karkkilan Högforsin valimoa jokiuoman molemmin puolin tavattiin nimittää ”hikilaaksoksi” ja luultavasti siellä raatavan työmiehen tunnelatauksen pohjalta likaiset ja kuumat teollisuusrakennukset olivat rumia kuin perkele. Kokemus saattoi olla kaukana tämän päivän koulutetun rakennus-

suojeleijan näkökulmasta, joka voi analysoida punatiiliarkkitehtuurin vuosikymmenestä toiseen kehittyvää muutokieltä ja tietojensa avulla kekeä ”kauneutta” valimohallin arkkitehtuurin vuosituhantisen perinteen jatkumona olevissa konsoleissa tai valurautapylväissä. Puhumattakaan herkkäsieluisemmista kaunotaiteiden harrastajasta, joka saattaa nähdä ”hikilaakson” savun, valojen ja heroisten rakennusmuotojen sinfoniana. Kuivakkaasti ilmaistuna tulkinnan tasot eivät kohta.

Ulkomaiset arkkitehtuurihistorioitsijat ovat analysoineet suomalaisia vapaammin Enso-Gutzeitin rakennusta, koska heillä ei ole Kiplingiä mukaillen ”paikallishistorian taakkaa”. Useimmathan meistä juuttuvat keskustelussa kyseisestä talosta siihen, mitä paikalla oli ennen sitä tai mitä muuta paikalle olisi voinut tulla, joka ei ainakaan edistä rakennuksen tarkastelua Aallon arkkitehtuuriluomana. Esimerkiksi Demetri Porphyrios on kiinnittänyt huomiota tapaan (Porphyrios, Demetri, Sources of Modern Eclecticism, Studies on Alvar Aalto. s.l. 1982), jolla Aalto suunnitteli rakennuksen ympäristöönsä. Tosin Porphyrioksen näkemys siitä, miten Enso-Gutzeitin Katajanokan puoleinen julkisivu muodostaa tavallaan nissin Uspenskin katedraalille on lievästi sanoen

kosmisen tason tulkintaa.

Painokkaammin on rakennuksen ja ympäristön suhteeseen paneutunut Stanford Anderson, jonka rakennusta analysoivat lauseet liukuvat kuin piirileikin poljennolla sen ympäri osoittaen jokaisen julkisivun reagoivan harkistusti ympäristöönsä: ”Aallolle epätyypillisesti mutta tässä yhteydessä johdonmukaisesti hän jakoi rakennuksen marmoripinnan identtisiin yksiköihin, kuitenkin vain tiettyyn rajaan asti. Rakennuksen kapeasta, ennemminkin kaupunkiin kuin merelle suuntautuvasta päädyistä pääjulkisivussa toistuvat osat on jyrkästi leikattu pois ajoneuvoliikenteen ja sisäänkäynnin epäklassisesti suhteutetun pylväikön tieltä. Uudenaikaiset liikennejärjestelyt ja sisätilojen suunnittelu aiheuttavat katkon uusklassisessa tulkinnassa rikkomatta kuitenkaan alkuperäisen ympäristön huomioon ottamista. Kun pääjulkisivun kokonaisuudesta siirrytään tarkastelemaan sen vasemmassa alaosassa olevia syvennyksiä ja siitä sivujulkisivua, muutos on vielä huomattavampi ja radikaalimpi rakennuksen taakse mentäessä. Siellä muutokset klassisessa ruudukossa niin pohjakaavassa kuin leikkauksessa johtavat siihen, että julkisivun marmorilevyjä on vähemmän; ratkaisu tuo esiin sisätilojen uudenlaisen järjestelyn. Enso-Gutzeitin rakennus ei koostu erillisistä rakennusosista: sillä on monumentaalinen roolinsa uusklassisessa maisemassa, mutta se

on myös nykyaikainen toimistorakennus, jota klassiset perinteet eivät kahlitse.” (Anderson, Stanford, Aalto ja ”suunnitelmallinen, kehitykseen pohjautuva joustavuus”; Alvar Aalto seitsemässä talossa, tulkintoja arkkitehdin elämäntyöstä, 145. Helsinki 1998)

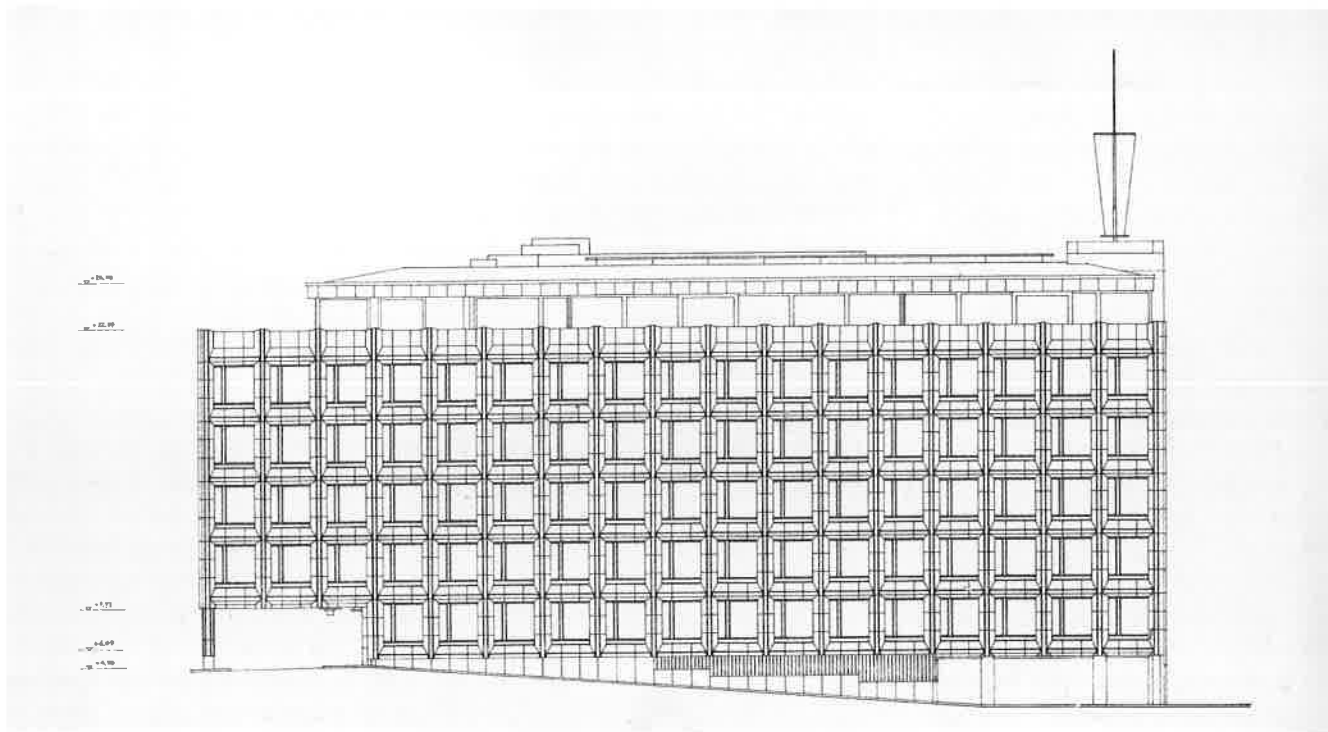
Oksala nostaa oivallisesti esille keskeisen kysymyksen Välimeren maiden klassisen arkkitehtuurin ja Aallon tuotannon yhteyksistä. Antiikin arkkitehtuurin vuosituhantinen jatkumo myös modernismin arkkitehtuurissa on tietysti yleisempi ilmiö kuin Alvar Aallon tuotanto. Vähintään yhtä kiehtovasti samoja traditioita sovelsivat mm. Erik Bryggman tai Hilding Ekelund. Kaikki kolme edellämäinnittua kuuluivat sukupolviin, jotka vielä saivat osana arkkitehdin opintojaan perusteellisen koulutuksen klassisen arkkitehtuurin historiassa. Jean-Marie Letarouillyn 1840-luvulla tekemää Rooman renessanssiarkkitehtuuria esittelevää

planssikirjaa Edifices de Rome Moderne käytettiin opetuksessa aina 1910-luvulle saakka ja Ruotsissa vielä seuraavalla vuosikymmenellä. Pitkälle tutkimaton kysymys on kuinka paljon ja millä tavoin arkkitehtien suhde klassiseen maailmaan muuttui, kun perusteellinen klassisen arkkitehtuurin opetus ei enää muodostanut yhtä tärkeää osaa opetuksessa 1930-luvulta lähtien.

Modernin arkkitehtuurin huomattavien edustajien suhdetta antiikin arkkitehtuurin perinteeseen on tutkittu jo tähän mennessä melko monipuolisesti. Kaksi virstanpylvästä olivat Colin Rowen alunperin jo 1940-luvun lopulla ilmestyneet *Mannerism and Modern Architecture* (Suom. Manierismi ja moderni arkkitehtuuri. Arkkitehtuuri on totta, Abacus Ajankohta 2. Helsinki 1991.) ja *The Mathematics of the Ideal Villa*. Myöhemmin useat kirjoittajat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, miten mm. Le Corbusier rinnasti antiikin

muotomaailman ja modernin arkkitehtuurin perustellessaan uutta uljasta suunnitteluideologiaa. Jos uusi arkkitehtuuri voitiin perustella klassisilla ja siis universaalisti oikeilla ratkaisuilla täytyi uudenkin arkkitehtuurin olla erehtymätöntä.

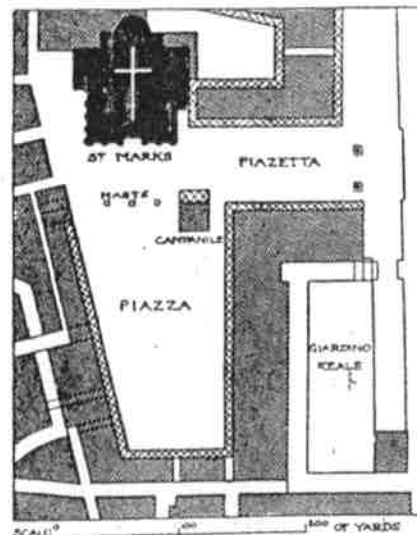
Modernin arkkitehtuurin sidokset klassiseen arkkitehtuuriin on usein osoitettu muodollisella tasolla, joka houkuttelevuudestaan huolimatta ei välttämättä tuo paljon lisää keskusteluun. Eräs syy tähän on, että suunnittelija on voinut saanut vaikutteita niin yleisellä tasolla, että pyrkimys osoittaa niiden merkittävyys on helvettimätöntä. Esimerkiksi Aarne Ervin Turun yliopiston piharatkaisu tuo muodollisesti mieleen Venetsian Markuksen torin, jonka Ervi luonnollisesti hyvin tunsi. Tämän huomion tekemisestä on kuitenkin pitkä matka sen osoittamiseen, että Ervi olisi tietoisesti soveltanut kyseisen torin muotoja Turkuun saati valinnut ne jonkin oletetun symbolifunktion ta-

kie. Myös Alvar Aaltoa käsittelevä kirjallisuus, joka on kasvanut huomattavasti kuluvana arkkitehdin juhluvuotena, on täynnä tulkintoja, joissa pelkkä muotojen analogia on johtanut ylivirityksiin. Herkkutatti ei ole sukua atomipommille, vaikka muotojen tasolla yhtäläisyyksiä saattaa ollakin.

Antiikin maailmaa on myös tullut eri aikoina eri tavoin riippuen siitä, millaista arkkitehtuurinäkemystä on haluttu puolustaa. Kirjassaan Kaupunki taideluomana käytti Gustaf Strengell 1920-luvulla Ateenan Akropolista esimerkkinä siitä, kuinka antiikin arkkitehteilta puuttui kaikki korkeampi kyky järjestellä rakennusryhmiä loogiseksi ja visuaaliseksi kokonaisuuksiksi. Samaa Akropolista käytti Eliel Saarinen 1940-luvulla kirjassaan The City esimerkkinä siitä, kuinka hienon veistoksellisesti jo antiikin aikana osattiin sommitella harkittuja kaupunkikokonaisuuksia.

Kysymykset laajenevat helposti verrattomasti mielenkiintoisempiin asioihin kuin onko Enso Gutzeitin talo ruma ja paikkaansa sopimaton tai mikä muodollinen yhteys sillä saattaa olla Venetsiaan tai Roomaan. Arkkitehtuuri ei ole minulle elämän ja kuoleman kysymys kuten Oksalalle, koska varaan mielelläni kyseiset sanat kuvaamaan niitä biologisia olomuotoja joita ne yleisemmin tarkoittavat. Myönnän kuitenkin jyrkästi (kuten varmasti Oksala ja Leiwokin), että mitä rikkaammin ja monipuolisemmin kykenemme ymmärtävästi selittämään rakennettua ympäristöämme, sitä paremmat eväät voimme tarjota itse kullekin kokea ympäristöään ja jopa parantaa elämissen laatuaan. Jos tällaista rohjetaan pitää eri alojen tutkijoiden samansuuntaisena tavoitteena, ovat mahdollisuudet yhteisille tutkimusprojekteille avarat.

Kreikkalaisen keittiön kansallisia herkkuja?

Risto Pekka Pennanen

Ruoankin tutkimuksessa antiikin Kreikan vahva perintö sekä kreikkalaisen keittiön aitous ja ainutlaatuinen omaperäisyys saattavat korostua suhteettomasti. Omat mielipiteet ja ennakkoluulot sekoittuvat usein faktoihin. Kreikka on kuin irrallinen saareke, joka on lahjoittanut vaikutteita muualle, mutta ei ole ottanut niitä lainkaan vastaan.

Kansallisia herkkuja

Nykykreikkalaisesta ruoasta kirjoitetaan usein perin oudolla tavalla. Populaarikirjoittelussa sininen meri, kirkas aurinko, tavernan pöytä, Zorbas-tanssijat, buzuki-musiikki sekä paikallinen ruoka ja juoma sulautuvat yhteen auvoiseksi turisti-idylliksi.

Ruokakulttuureja ja niiden kuvia voidaan toki tutkia tieteellises-tikin. Kansatieteessä, antropologias-sa ja historian tutkimuksessa esimerkiksi ruokalajin levinneisyyttä voi-daan käyttää todisteena kulttuurikon-takteista. Semioottisessa tutkimukses-sa ja ranskalaisen totaalisessa histo-riankirjoituksessa ei ole temppu eikä mikään valita tutkimuskohteeksi ruo-kakulttuuri ja siinä ilmenevät myyt-tiset syvärakenteet. Ei liene sattumaa,

että näiden molempien tutkimussuun-tauksien syntysija on Ranska, euroop-palaisen gastronomian johtomaa.

Virallisen nykykreikkalaisen nä-kemyksen mukaan myyttinen, ylihis-toriallinen ja ajaton Hellas on kansal-lisvaltion ja kansallisen identiteetin perusta. Näkemyksen kannattajat luo-vat suoran kulttuurijatkumon antiikin Kreikasta nyky-Kreikkaan. Niinpä kreikkalainen nationalismi äärimmil-lään julistaa, että leegio maan kulttuu-ri-ilmiöitä tansseista populaarimusiik-kiin on kotoisin antiikista tai vähin-tään Bysantin valtakunnasta. Taustalla on romantiikan ajan ajatusmaailma. 1800-luvun kansallisuusintoilijat vaa-

tivat kieleltä, kirjallisuudelta, musiikilta, kansantavoilta ja jopa luonnol-ta omaperäisyyttä, ainutlaatuisuutta ja kansallista luonnetta. Jollei näitä omi-naisuuksia ollut olemassa, ne raken-nettiin suunnitelmallisesti paikallispe-rinteiden tai historiallisten esikuvien pohjalle. Samalla vierasperäiset kult-tuuripiirteet pyrittiin joko hävittämään tai selittämään kotoperäisiksi. Näin syntyivät myös kreikkalaiskansalliset myytit, joita suomalaiset matkakirjat ja populaarikirjoitukset toistavat jok-seenkin konemaisesti.

Keittotaidolla on historiansa ja monilla ruokalajeilla tunnettu keksi-jänsä. Usein myös tiedetään, mistä päin maailmaa tietty ruokalaji on kotoisin. Kreikkalaisen keittiön inven-

taariota tehdäkseen täytyy välttämättä tuntea Lähi-idän, Balkanin, Italian ja Ranskan gastronomiaa. Nykykreikkalainen keittiö ei suinkaan ole itseriitoinen maailman napa, vaan sinne päätyneitä patoja ja kattiloita ovat hämmentäneet monenmaalaiset kokit.

Kreikkalainen keittiö on siis kansainvälisempi kuin yleensä luullaan. Turistit erehtyvät helposti luulemaan, että sellaiset ruokalajit kuin *musaka*-vuoka, *suvlaki*-lihavartaat, jogurttipohjainen *tzatziki*-tahna tai *avgolemono*- ja *patsas*-keitot olisivat alkuperältään ja levinneisyydeltään selkeästi kreikkalaisia ruokalajeja. Näinhän asia ei ole, sillä useat näistä ruoista ovat ominaisia Lähi- ja Keski-idästä Pohjois-Afrikkaan, Balkanille ja Pohjois-Intiaan ulottuvalle kulttuurialueelle, johon Kreikka valtaosin kuuluu. Tämän alueen suurimpia kulinaarisia keskuksia ovat olleet keskiajan Persia ja myöhemmin osmanien valtakunnan pääkaupunki Istanbul. Toisaalta monet Kreikassa yleiset ruokalajit ovat kotoisin lännestä, Italiasta ja jopa Ranskasta. Historiallisista syistä Välimeren rannikoiden ja saarten ruokaperinteissä on melko paljon yhteisiä piirteitä. Niin ikään on olemassa kreikkalaisia paikallisperinteitä, joiden juontumista muualta on vaikea näyttää toteen. Kreikkalaista ruokakulttuuria voisi verrata suomalaiseen, sillä meillekin on tullut vaikutteita sekä idästä että lännestä.

Tarkastellaanpa kreikkalaista ruokaa ensin juomapuolelta. Retsinalle ei liene maailmassa vertaa – ja monien ranskalaisten eksperttien mielestä hyvä niin. Pihkaviini saattaa tuntua oudolta lännen jalojen valkoviinien jälkeen, mutta sen aromi sulautuu hyvin Kreikassa hallitsevaan sitruunamehun, viinietikan, oliiviöljyn, kynsilaukan ja yrttien makumaailmaan. Joku voisi lisätä listaan vielä liiallisen suolamäärän tuoman väke-

vän tujun.

No, *fetahan* on perikreikkalainen juusto, kun Euroopan unionikin on niin päättänyt. Mutta ei; Brysselin herrat ja rouvat erehtyivät pahan keran. Balkanin ja Lähi-idän kielillä *feta*, *brynza*, *bijeli sir*, *beli sirene* ja *beyaz peynir* merkitsevät lähes samaa valkoista, voimakkaan makuista juustoa. Mikäli haluaa tehdä eron vuohen- ja/ tai lampaanmaidosta sekä toisaalta lehmänmaidosta tehdyn fetan välille, jälkimmäistä voi kutsua turkkilaisperäisillä nimillä *teleme* tai *telemeni*.

Entä sitten se kuuluisa ”kreikkalainen salaatti” eli *horiatiki salata*? Se on varmaan vanha perihelleeninen ruoka, kun nimi tarkoittaa ’maalaiskylän salaattia’. No, eipä olekaan. Tomaatista, kurkusta, paprikasta, (puna)sipulista ja fetajuustosta pyörytetään alkupala monessa maassa. Bulgariassa tämä *šopska salata* on nimetty Sofian ympäristön talonpoikien mukaan. Serbit kutsuvat tätä ruokaa nimellä *mešana* tai *srpska salata*, ’sekoitettu’ tai ’serbialainen salaatti’. Turkiksi salaatti on omistettu paimenelle, *coban salatası*. Tämän ruoan etnisen alkuperän selvittäminen lienee parempi jättää sikseen, sillä se on monien muiden asioiden tavoin yleisbalkanilaista yhteisomaisuutta.

Läntisiä vaikutteita on helppo löytää. Mieleen putkahtaa banaali *pastitsio*-makaroniloota. Se on nimeä ja koostumusta myöten tyypillisen italialaisen *pasticcion* muunnos. Aina nimi ei silti ole enne. Etymologiset vertailut eivät anna yksiselitteisiä vastauksia, eikä ruokalajin alkuperä selviä pelkästään sen nimestä. Eihän ranskanperunakaan ole kotoisin Ranskasta, vaan Hercule Poirot’n tapaan Belgiasta.

Stifado-höyryä tunnetaan koko Kreikan alueella. Nimestä päätellen

sen pitäisi olla yksi niistä ruokalajeista, jotka kreikkalaiset ovat omineet saapasmaasta – italian kielen *stufato* tarkoittaa näet ’muhennosta’. Nicholas Stavroulakisin mukaan *stifadon* esikuva löytyy kuitenkin osmanikeittiöstä, jossa sen nimi on *soğan kebab* tai *soğan yahnı* eli ’sipulin kera paahdettu liha’ tai ’liha-sipulimuhennos’. Maria Kaneva-Johnson on toista mieltä. Kyseessä on perinteinen balkanilainen talviruoka, jonka turkinkielinen nimi *papaz yahnisi* tarkoittaa ’papin muhennosta’. Samaa merkitsevät bosnian, serbian- ja makedoniankielinen *papazjanija* sekä bulgariankielinen *popska jahnija*. Romaniassa tämä höyry tunnetaan italialaisperäisellä nimellä *stufat*. Balkanin ortodoksi-pappien yhteys tähän ruokalajiin on helppo selittää, sillä heitä on pidetty hyvän ruoan ja viinin tuntijoina. Tämä aromikas, viiniä, pikkusipuleita, kynsilaukkaa ja nautaa, lammasta tai riistaa sisältävä höyry muistuttaa muuten melkoisesti ranskalaista klassikkoa *boeuf bourguignonea*.

Kokeillaan kasvisruokia. Pinaattiriisi eli *spanakorizo* on taatusti nimensä puolesta kreikkalainen. Mutta voi! Ruoan toinen nimi on *burani*, ja se tunnetaan laajalla alueella Balkanilta aina Pohjois-Intiaan. Kasviksena voi pinaatin sijasta käyttää tomaattia, purjoa tai hapankaalia. Buranin alkukoti on 600-luvun Persia, jonka naishallitsijan Purandohitin mukaan ruoka lienee nimetty. Lähi-itä on erittäin monen Balkanin ruokalajin syntyalue.

Musaka on jostain syystä saanut Länsi-Euroopassa kaikkein vahvimman kreikkalaisen leiman, vaikka se on nimeä myöten arabialaista perua. Musaka tunnetaan kaikkialla Balkanilla, ja niinpä Moldovassa sitä pidetään kansallisruokana. Ennen Jugoslavian sotaa Balkanin luultavasti parasta perunamusakaa sai Sarajevon televi-

*Perinteinen ateenalainen juomakauppa lähellä Athinas-kadun lihahalleja.
Lopetettiin 1990-luvun alkupuolella.*

sion henkilöstöruokalassa. Naudantai lampaanjauhelihan ohella musakaan lisätään munakoisoa, kesäkurpitsaa, kukkakaalia, perunoita, purjoa, artisokanpohjia, pinaattia sekä tuoretta tai hapankaalia. Gratinoitiin on perinteisesti käytetty jogurtti-munaseosta, mutta Kreikassa sen tilalla käytetään Ranskasta omaksuttua béchamel-kastiketta. Tästä innovaatiosta on kiittäminen viime vuosisadalla Pariisissa opiskellutta Kreikan hovin keittömestaria Tzelementesia.

Pohjois-Afrikassa, Lähi-idässä ja Balkanilla etenkin lampaanruhon tiettyihin osiin liittyy kiintoisia ikivanhoja uskomuksia. Kokonaisina grillattujen tai keitettyjen karitsankallojen sekä lehmänpötsikeiton on arveltu antavan voimia juhlinnasta tai valvomisesta uupuneelle. Näitä ruokia tarjoilevat ravintolat ovat olleet vanhaan auki kellon ympäri. Esimerkiksi Ateenan lihashallien ruokapaikoissa perusteellisen juhlinnan jälkiseurauksia voi lievittää lampaankallon avulla vaikkapa kello kuusi aamulla. Samaan keinoon turvautuvat juhlijat niinkin kaukana kuin Marokossa. Kyseessä on eittämättä yleisinhimillinen pyrkimys välttää voipumus ja *dagen efter*. Kuuluissa länsieurooppalainen vastine löytyy entisajan Parii-

sin halleilta, joille elvytystä kaipaavat pikkutunneille kukkijat poikkisivat sipulikeitille.

Kreikassa elvytysruokien osmaninimet ovat kokeneet niin kovia, että mukana pysyäkseen täytyy hieman pinnistellä. Turkiksi klassinen hapan ja kynsilaukainen pötsikeitto on *ışkembe çorbasy*, mihin on tyydytty pienin muunnoksin suurimassa osaa Balkania. Sen sijaan Kreikassa se tunnetaan nimellä *patsas supa*, mikä johtunee Turkin kielen 'lampaansorkkia' tarkoittavasta sanasta *paça*. Merkitysten vaihtuminen ei ole niin kummallista kuin ensi näkemältä näyttää, koska sorkillakin on katsottu olevan elvyttäviä ominaisuuksia. Aikoinaan Balkanilla ja Lähi-idässä oli erikoisravintoloita, joissa tarjoiltiin lampaan- tai naudansorkista ja -päistä tehtyjä ruokalajeja, myös keittoja. Kreikassa sorkkakeittoa kutsutaan nimellä *pikti supa*, joka voisi juontua turkin kielen 'hyytynyttä' merkitsevään sanan *pıhtı* Kylmetessään sorkkakeitto näet hyytelöityy varsin aistillisiksi alatoopiksi.

Missä sitten on kreikkalaisen keittöön kreikkalaisuus, kun täysin omia ruokalajeja on huomattavasti luultua vähemmän? Kysymys on kaiketi väärin asetettu. Täysin omaperäiset kan-

salliset kulttuurit ovat loppujen lopuksi 1800-luvun romantikkojen ja kansallisuusmiesten haihattelua, jolle on harvoin todellisuuspohjaa. Kulttuurit ovat vaikuttaneet toisiinsa ja sulautuneet yhteen sellaiseksi sykkyräksi, ettei kukaan saa selvää puhtaasta alkutilasta – jos sellaista on ollut edes olemassa.

Kuten huomasimme, monet Kreikassa tunnetut ruoat ovat kansainvälisten virtausten paikallismuunnoksia. Kreikkalainen erityispiirre on taipumus valmistaa nämä ruoat mutkattomasti, turhaan hienostelematta. Täytyy lisäksi muistaa, että ruokaan liittyy ruokailutapahtuma kaikkine lisukeineen. Tätä kutsutaan ruokakulttuuriksi, ja siitä voisi löytyä romantikkojen haikailemaa kreikkalaisuutta. Enpä voisi kuvitella meneväni Suomessa parin ystävän kanssa hieman rähjäiseen kellariravintolaan maanantailounaalle kello kolmen tienoilla iltapäivällä, juovani jutustelun lomassa hieman viiniä, nauttivani keittoa, salaattia ja paistettua kalaa paikalle sattuneen duon esittämää musiikkia samalla kuunnellen. Taustalla vaikuttavat Välimeren ja Pohjois-Euroopan kulttuurien aikakäsitysten ja elämänasenteiden suuret erot.

Kirjallisuutta

- Esin Eden & Nicholas Stavroulakis, *Salonika – A Family Cookbook*. Athens: Talos Press 1997.
 Michael Herzfeld, *Ours Once More. Folklore, Ideology, and the Making of Modern Greece*. Austin: University of Texas Press 1982.
 Maria Kaneva-Johnson, *The Melting Pot. Balkan Food and Cookery*. Blackawton: Prospect Books 1995.
 Αγγλία Κρεμέζη, Η πολιότερη κουζίνα της Ευρώπης. ΕΥ 1, Μάιος 1996:98–102.
 Claude Lévi-Strauss, *L'origine des manières de table*. Paris: Plon 1968.
 Claude Lévi-Strauss, *Le cru et le cuit*. Paris: Plon 1968.
 Claudia Roden, *A New Book of Middle Eastern Food*. London: Penguin Books 1985.
 Sofia Souli, *The Greek Cookery Book. 222 Recipes*. Athens: Toumbi's 1989.
 Nicholas Stavroulakis, *Cookbook of the Jews of Greece*. Athens: Lycabettus Press 1986.
 Stoianovich, Traian, *Arithmetic and Ethnography of Balkan Foods*. Allan Stoianovich et al. (ed.), *To Ellinikon: Studies in Honor of Speros Vryonis, Jr. Volume 2: Byzantinostavica, America, Islamica and the Balkana and Modern Greece*. New Rochelle: Aristide D. Caratzas 1994.
 Rauni Vornanen, *Kreikkalaisista keitoista löytää makujen runsauden*. Helsingin Sanomat 22. tammikuuta 1998.

ANTIICKIA VERKON SILMIN

Marja Vierros

Pikavisiitti antiikkiin? Kyllä, internetissä se onnistuu. Ancient Sites -nettisivut antavat pikakatsauksen Ateenan ja Rooman nähtävyyksistä, ja myös enemmän, mikäli surffailija niin haluaa.

Jos haluat piipahtaa vaikkapa Ateenassa tai Roomassa ilman, että siihen kuluu hirveästi aikaa ja rahaa, kannattaa kokeilla internetin Ancient Sites sivuja (www.ancientsites.com). Kyseessä on laaja ja monipuolinen virtuaalikonaisuus, jossa on mahdollista joko vain käväistä katselemassa Akropoliin nähtävyyksiä tai viettää koko päivä omana muinaispersoonanaan ”antiikin yhteiskunnassa” keskustellen ystävien kanssa, pelaillen kolmiulotteisia pelejä, viisaillen ja shoppaillen.

Ancient Sites mainostaa, että heidän sivuillaan historia tulee eläväksi, ja että sivut eivät ole vain pelkkä tietopankki, vaan yhteisö. Käytännössä muinaisia paikkoja ovat Ateena, Rooma, Egypti, Babylon, Macchu Picchu ja siirtomaa-ajan New York. Sivuiilla voi kierrellä vain vierailijana tai sitten voi rekisteröityä jäseneksi. Rekisteröidyttyessä valitaan ensin, minkä kaupungin asukkaaksi halutaan päästä, ja sitten keksitään oma muinaisnimi. Sukunimi valitaan kaupunkikohtaisesta valikoimasta, jolloin nimi suoraan kertoo muille virtuaaliyhteisön jäsenille, mistä kaupungista kukin on kotoisin (ei ole vaikea päätellä mistä paikasta tulevat esim. Hatshepsut, Gilgamesh tai Aleksandros). Minun filologin mielestä kuitenkin hieman kavahti esimerkiksi Ateenan nimiluetteloa, jossa ”sukunimeksi” piti valita jonkin tunnetun ateenalaisen etunimi, vaika-

kapa Solon tai Aristofanes! Oman avatar-hahmonsä, ”ruumiinsa” voi käydä valitsemasta Ancient Sites Body Shopista. Kun on päässyt yhteisöön, ystävien hankkiminen tai niistä eroon pääseminen on naurettavan helppoa: valitset henkilön ja klikkaat kohtaa ”Make a Friend”. Kaikilla rekisteröityneillä on mahdollisuus muokata omat kotisivut Ancient Sites -sivujen alle ja kaikkien muiden jäsenten kotisivuilla on helppo vierailija klikkaamalla nimeä paneelistä, josta näkee, ketkä ovat sillä hetkellä linjalla, ja kuinka monta ystävää tai vierailijaa on paikalla. Paneeli aukeaa automaattisesti sivuille mentäessä.

Jos ei kuitenkaan ole kiinnostunut leikkimään antiikin ateenalaista, varsinkin kun kuva yhteiskunnasta jää melko vääristyneeksi ja erittäin pintapuoliseksi, iloa voi etsiä virtuaalisista kiertokävelyistä. Roomassa on kaksi vaihtoehtoa: historiallisesti painotettu kierros Tiberiltä Forumille ja arkkitehtonisesti painotettu retki Palatinukselta Capitoliumille. Ateenassa retkiä on jopa kolme, kaikki tosin sijoittuvat Akropoliille: historialliselle kierrokselle pääsee filosofi Kalliaan opastuksella, arkkitehtuurista vuonna 415 eKr. kertoo Hippolite, maalari Kalliaan tytär, ja viimeisenä on mysteerikierros Akropoliin varjossa. Egyptissä pääsee ihailemaan Saqqaran pyramidia ja New

Yorkissa purjehtimaan Nieuw Amsterdamiin. Ikävää että Macchu Picchu ja Babylon ovat jääneet kuvalliseen paitsioon.

Olin itse melko pettynyt kiertokävelyjen antiin. Grafiikka oli suoraan sanottuna sitä tavallista internetkökköä, ja katselua häiritsi myös se, että huomio kiinnittyi ruudun ainoaan liikkuvaan kuvaan eli remontointisivujen mainoksen pyörivään vasaaraan. Voisi ajatella, että jos ei ole Roomassa tai Ateenassa koskaan käynyt, kuvat auttavat hieman paikkojen kolmiulotteisessa hahmottamisessa, mutta paikan päällä käyneille ne tuntuvat latistavan kaiken. Oli tietysti mukavaa, että näki Parthenonin kokonaisuena ja ilman rakennustelineitä, ja että Akropoliin maapohja viheriöi ruohosta, mutta se ei pelastanut sitä, että karyatidit näyttivät pystyssä seisovilta hylkeiltä. Oppaiden selostukset olivat myös hieman heppoisia, Athene muka antoi kaupungille viikunapuun kilpaillessaan Poseidonin kanssa. Rooman kiertueet olivat hieman monipuolisemman oloisia, paljon rakennuksia ehdittiin esitellä ja välillä luoda hieman tunnelmaakin. Nettikuvat pysyvät kuitenkin aina melko kliinisinä ja hengenköyhinä ja klikkailemalla eteenpäin yksi kuva kerrallaan aika pian ainoa ajatus on vain: ”Joko tämä on viimeinen kuva?”

Kiertokävelyjen lisäksi kohdasta Siteseeing löytyy myös ”elokuvia”, eli liikkuvaa kuvaa opaskierros-

ten diashow-tyyppisen etenemisen sijasta. Ne ovat tietysti erittäin lyhyitä pyrähdyksiä, mutta ihan mukavia välipaloja. Lentoretki Akropoliin vierellä ei kuitenkaan näytä juuri muuta kuin harmaata pystysuoraa muuria.

Pelihulluille on tarjolla mahdollisuus pelata vaikka SPQR-peliä. Omaa antiikitietoutta voi testata tietokilpailuissa ja mahdollisesti voittaa niin paljon pisteitä, että saa oman nimensä sivujen kansilehdelle parrasvaloihin. Myös usein vaihtuvia historian triviaa -tietoiskuja on tarjolla. Käväisin myös tirkistelemässä millaista keskustelua on agoran laidoilla käyty. Keskustelut oli luokiteltu yleiskeskustelun lisäksi kau-

pungeittain ja vielä aiheittain. Täällä kävi parhaiten ilmi se, että Ancient Sites -sivujen asukkaat suurimmaksi osaksi ovat harrastelijoita. Kovin asiantuntevaa keskustelua ei tuntunut löytyvän, ja kenties alhaisimmasta tasosta esimerkkinä otsikoiden "naiset" alaotsikon "hetairat" alla oli yhteensä neljä viestiä, joista jokaisessa kirjoittaja tarjosi palveluksiaan.

Kaiken kaikkiaan Ancient Sites tarjosi monia huvittavia ja iloisiaakin kokemuksia mutta monesti myös turhauttavia. Parannusehdotuksia ja kysymyksiä tulvi jatkuvasti mieleen; miksei kiertokävelyjä ollut suunniteltu semmoisiin reitteihin, joilla oikeat ateenalaiset oikeasti päivittäin liikkuivat? Ja miksei yhteiskuntia

synnytetty todenmukaisemmin vaikka niin, että rekisteröityessä Ateenan kansalaiseksi (tietysti vapaana miehenä) joudut tiettyyn deemoseen, fratriaan ja genokseen, ja joudut järjestämään elämäsi sen mukaisesti, kenties vastaamaan omaisuudellasi khoregin velvollisuuksista tai ainakin äänestämään kansankokouksessa. Naiset saattaisivat mieluummin rekisteröityä Roomaan.

Mutta lopuksi vielä tärkeä seikka: kun on tarpeekseen huvitellut ja kyllästyy siihen, ettei oikeaa tietoa löydy, Ancient Sites -sivuilta on suoria linkkejä muille antiikkiin liittyville sivuille, esimerkiksi British Museumiin, erilaisiin kuva-arkistoihin ja Perseus-projektin sivuille.

Juppiter Capitolinus

EX OCCIDENTE LUX

Klaus Karttunen

Idän ja lännen kohtaaminen mielletään herkästi kohtalokkaaksi historialliseksi tapahtumaksi. Käytännössä se tapahtui kuitenkin varsin maanläheisesti ja arkisesti. Ilmiöitä voi tarkastella myös lampun valossa.

Antiikin talous- ja sosiaalishistorian kiehtovimpia lukuja on epäilemättä kansainvälisen kaupan historia ja erityisesti roomalaisen Egyptin ja Intian välinen kauppa. Sen olemassaolo on kirjallisten lähteiden nojalla tiedetty jo kauan – kuuluuhan säilyneeseen kreikkalaiseen kirjallisuuteen jopa yksityiskohtainen Intian valtameren rannikkokäsikirja – ja vähitellen on myös arkeologisen todistusaineiston määrä alkanut karttua. Portugalilaiset löysivät Sri Lankasta roomalaisia rahoja jo 1500-luvulla, ja ensimmäinen Intiassa tehty löytö julkaistiin brittiläisessä aikakauskirjassa 1700-luvun lopussa. Nykyisin Etelä-Aasiasta löydettyjen roomalaisten rahojen määrä laskeaan jo kymmenissä tuhansissa. 1900-luvulla kaivaukset ovat tuoneet esiin niin hellenistis-roomalaista esineistöä Etelä-Aasiassa kuin intialaisia tuontitavaroita Välimeren maissakin. Egyptistä ja Etiopiasta on löydetty intialaisia brähmi-piirtokirjoituksia.

Erilaisten lähteiden pohjalta on mahdollista rakentaa varsin tyhjentävä kuva tämän muinaisen kaukokaupan artikkeleista. Intiaan vietiin jalometalleja – usein rahan muodossa – keramiikkaa, lasia, viiniä ja orjia. Vastineeksi tuotiin norsunluuta, silkkiä, jalokiviä ja mausteita. Viini ja orjat eivät jätä jälkeä, mutta lasia, amforoiden ja arretinolaisen keramiikan sirpaleita ja hellenistisiä pienoisteoksia on löydetty monissa kai-

vauksissa eri puolilta Etelä-Aasiaa. Tällä kertaa tarkoitukseni on kuitenkin puhua lampuista, jotka tarjoavat kiintoisan mahdollisuuden yhdistää arkeologista ja kirjallista evidenssiä.

Arkeologinen aineisto

Useat muinaiset kauppateet kulivat nykyisen Afganistanin alueella. Intiasta, Keski-Aasiasta ja lännestä tulevat tiet kohtasivat Begramin kaupungin luona Kabuljoen laaksossa. 1930-luvulla suoritettujen ranskalaisien kaivauksten todistivat selvästi Begramin tärkeyden ajanlaskumme alkuvuosisadoilla: unohdettujen varastuhuoneiden raunioista löytyi niin intialaista norsunluuta, kiinalaisia lakkatöitä kuin aleksandrialaista lasiakin. Joukossa oli myös useita

hellenistisiä lampunjalustoja.

Begramista kaakkoon johtava kauppatie vei Taxilaan, kaupunkiin, joka on yhtä kuuluisa niin antiikin kuin Intiankin kirjallisissa lähteissä. Nykyisin se sijaitsee Islamabadin laidalla Pakistanissa. 1900-luvun alkuvuosista lähtien Intian arkeologisen Surveyn johtaja Sir John Marshall suoritti täällä useaan otteeseen kaivauksia. Rooman keisariaikaa vastaavista kerrostumista hän löysi muun muassa useita erilaisia lampuja. Ainakin kaksi tyyppiä – lehden tai sydämen muotoinen, avoimella öljysäiliöllä varustettu lamppu ja eläimenpään muotoiseksi nokaksi kapeneva paksu, pyöreä lamppu – olivat selvästi hellenistisiä (tai hellenististen mallien mukaan valmistettuja). Charsadda, Aleksanteri-historioiden Peukelaotis Taxilan ja Begramin puolivälissä, palkitsi Sir Mortimer Wheelerin vaivannäön muun muassa kahdella uudella hellenistisellä lampputyypillä. Toinen oli liuskekilvilamppu, jossa nokka on muotoiltu ihmishahmon kannattamaksi, toinen myöhäisantiikin tyyppiä edustava punertava keramiikkalamppu.

Besnagar Intian niemimaan pohjoisosassa on kuuluisa muun muassa vuosisadan alussa löydetystä Garuda-pylväästä, johon kreikkalainen Heliodoros, Dionin poika Taxilasta, kuningas Antialkidaan lähettiläs Vidišän ruhtinashovissa 1. vuosisadalla e.a.a. on antanut kaivertaa praa-

kritinkielisen piirtokirjoituksen. Täältä on tiettävästi löydetty myös roomalainen pronssilamppu, mutta kaivauksista on julkaistu vain lyhyitä raportteja, enkä ole onnistunut varmistamaan tietoa.

Maharashtran osavaltiossa Terin kaivaukset ovat tuoneet päivänvaloon koko joukon muinaista lännenkauppaa valaisevia löytöjä. Niiden joukossa on muun muassa kymmeniä pieniä, kädensijalla varustettuja keramiikkalamppuja, jotka on löydetty ajanlaskumme kahta ensimmäistä vuosisataa vastaavista kerrostumista. Osa on paljaita, osa koristeltuja, joissakin kädensija on muotoiltu ihmispään muotoon. Samankaltaisia lamppeja on löydetty myös Failakan saarelta Kuwaitista ja tyyppi on selvästi hellenistinen. Tutkijat kiistelevät siitä, ovatko Terin lamput tuontitavaraa vai paikallisia jäljitelmiä, mutta jäljitelmiinkin tarvitaan malli. Besnagar ja Ter sijaitsevat sisämaassa, mutta rannikon satama-kaupungeista lähtevien kauppateiden varrella.

Jo mainittu Sir Mortimer Wheeler johti toisen maailmansodan lopussa kuuluisaksi tulleita kaivauksia Arikamedussa Intian kaakkoisrannikolla. Toscanalaisten tehtaiden nimileimoilla varustetut keramiikkafragmentit todistivat paikan olleen kauppasatama jo ensimmäisellä vuosisadalla j.a.a., itse asiassa se lienee sama kuin antiikin kirjallisista lähteistä tunnettu Poduke, jonka nimi on säilynyt läheisessä Pondicherryssä (tamilin Puduccéri). Muiden löytöjen ohella Arikamedusta tunnetaan myös kaksi fragmenttia hellenistisistä keramiikkalampuista.

1927 arkeologit hieraisivat silmiin, kun hyvinsäilynyt pronssilamppu sukelsi esiin P'ong Tukissa Thaimaassa. Löytöpaikka sijaitsi Mekongin partaalla 70 km päässä rannikol-

ta. Samasta paikasta löydettiin pian myös intialaisia Buddha-veistoksia. Georges Cœdès'n ja Charles Picardin tutkimusten mukaan lamppu näytti olevan hellenistinen, jopa varhishellenistinen, ja vaikka intialaiset löydöt viittasivat pääosin vasta 1. vuosituhannen puoliväliin, P'ong Tuk on usein mainittu yhtenä Kaakois-Aasian ja Rooman välisen kaupan niukoista todisteista.

Kylmä suihku tuli vasta 1989, kun Robert Brown ja Anna Macdonnell julkaisivat tutkimuksensa P'ong Tukin lampusta. Lamppu tosin muistutti Cœdès'n pompeijilaisia ja Picardin ptolemaiolaisia vertailuesimerk-

Lamppu P'ong Tukista

kejä, mutta huomattavasti läheisempiä paralleleja tarjoutui varhaisby-santtilaisten lamppujen joukossa. Näyttää ilmeiseltä, että lamppu onkin valmistettu vasta 400- tai 500-luvulla, ja sen jälkeen on vielä voinut kestää vuosisatoja, ennen kuin se päättyi lopulliseen kätköpaikkaansa Mekongin partaalle.

Varmistamattomien tietojen mukaan Ban Tha Kaesta Thaimaasta olisi 1983 löydetty Terin lamppeja muistuttava terrakottalamppu.

Kirjallinen aineisto

Kuten alussa mainittiin, sinänsä suhteellisen harvojen arkeologisten löytöjen kiintoisuutta lisää se, että niille on tarjolla selviä kirjallisia paralleleja. 400-luvulla eteläintialainen munkki Buddhaghosa laati buddhalaiseen Theravāda-kaanoniin kuuluvaa Majjhimanikāyaan laajan paalinkielisen kommentaarin. Lamppuista hän innostui puhumaan selittäessään sanoja ”ripustettuaan öljylampun”. Teksti näyttää olevan josain määrin turmeltunut, mutta sama kohta sisältyy onneksi myös Dhammapālan noin 150 vuotta myöhäisempään Udāna-kommentaariin. Yhdistämällä nämä kaksi tekstiä päädymme seuraavaan käännökseen: ”sytytettyään öljylampun, joka muodostuu esim. kultaisesta tai hopeisesta astiasta ja kulta- tai hopeakahvastaa ja jota pitelee käsissään viehättävää kreikatarta tms. esittävä pienoisteistos.” Niin arkeologiset kuin kirjallisetkin lähteet vahvistavat, että lampuilla oli jo varhain tärkeä asema buddhalaisessa rituaalissa – lamppuöljy mainitaan usein maallikoiden luostarille antamien lahjojen joukossa – ja voitaneen olettaa, että kommentaattori kuvasi lamppeja, jota hänen omana aikanaan pidettiin kyllin arvokkaana tällaiseen tarkoitukseen.

Andhra Pradeshin Allurusta löydettiin 1920-luvulla piirtokirjoitus, joka on usein mainittu yavana-lampujen yhteydessä. Jos piirtokirjoituksen julkaisijan tulkinta on oikea, puhutaan siinä kreikkalaisten valmistamista ison kalan hahmoisista lampuista. Valitettavasti näyttää kuitenkin siltä, että kreikkalaista tarkoittavasta sanasta (yavana) on säilynyt vain ensimmäinen tavu, mikä jättää runsaasti tilaa myös muille tulkinnoille.

V. Kanakasabhai Pillain kuuluisa monografia *The Tamils Eighteen Hundred Years Ago* 1904 paljasti ensimmäisen kerran, että Etelä-Intian klassinen tamil-runous sisältää useita viitteitä kreikkalaisiin kauppaisiin, kovasilmäisiin yavanoihiin, jotka nopeilla laivoillaan saapuivat meren yli Mucirin satamaan Keralassa tuoden viiniä ja kultaa ja ottaen pippuria tilalle. Myöhempi tutkimus on osoittanut, että nämä hieman keskiaikaista trubaduurirunoutta muistuttavat cankam-runot ovat tosiaan syntyneet ajanlaskumme alkuvuosisatoina. Kreikkalaisviitteet on helppo verifioida: kulta viittaa roomalaisiin kultarahoihin, joita on löydetty runsaasti Etelä-Intiasta. *Periplus* vahvistaa, että Etelä-Intiaan vietiin viiniä, ja koko antiikin kirjallisuus tuntee pippurin nimenomaan intialaisena tuontitavarana. Mucirista on helppo tunnistaa Ptolemaioksen ja *Periplus*en Muziris.

Parhaat alkuperäisistä cankam-runoista koottiin jo muinoin antologioiksi, ja näissä antologioissa tapamme jälleen kreikkalaisen lampun, tarkemmin sanoen terrakottalampun, jota seisovaa kreikkalaista (tai pikemminkin kreikatarta) esittävä patsas pitelee käsissään. Osa tekstiviitteistä puhuu vain kreikkalaisten valmistamasta veistoksesta, vaikka epäilemättä voimme olettaa sen myös esittävän kreikkalaista, minkä yksi lähde (*Perunkatai*) suoraan vahvistaakin. Lienee selvää, että tamil-tunnot puhuvat samantapaisista lampuista kuin edellä mainitut paalikommentaarit. Eräässä toisessa tamil-runossa kuningaskalastajaa verrataan laivan mastoon kiinnitettyyn yavana-lamppuun.

Tamil-runouden yavana-maininnat kokosi ja julkaisi ensimmäisenä Pierre Meile 1941. Hänen mielestään yavana-lamput eivät mitenkään

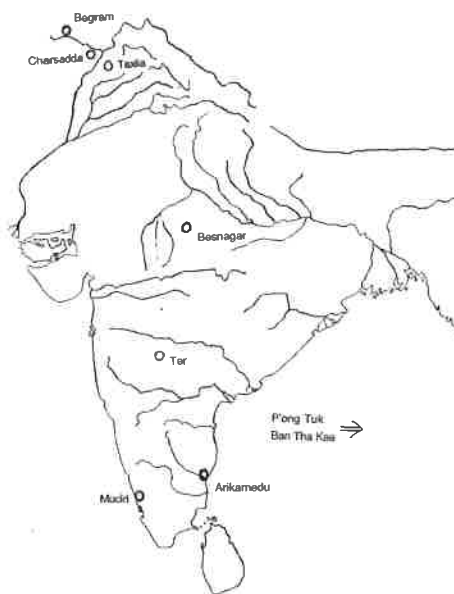
muistuttaneet antiikin lamppuja, kun sen sijaan myöhempi intialainen Lakami-lamppu tarjoutui kuin itsensä paralleeliksi. Meilen mielestä runot puhuivat Etelä-Intiassa asuvien ja työskentelevien kreikkalaisten käsityöläisten valmistamista lampuista. Mielestäni tämä tulkinta on liian ongelmallinen. Intialaisten tekstilähteiden nojalla on kyllä mahdollista arvailla kreikkalaisten käsityöläisten asuneen ja työskennelleen Intiassa, mutta kaiken kaikkiaan evidenssi on niin vähäinen, ettei sen varaan voi juuri mitään rakentaa. Sanskritiksi ja keski-indoarjalaisilla kielillä kirjoitettu tarinakirjallisuus mainitsee kyllä kreikkalaiset varsin usein, erityisesti taitavat kreikkalaiset käsityöläiset. Huomattava osa näistä lähteistä on tosin niin myöhäiseltä ajalta, että alkuaan kreikkalaista tarkoittava yavana-sana saattaa myös viitata myöhemmän käytännön mukaisesti arabeihin.

Olennaista ei kuitenkaan ole tarkoittaako yavana kreikkalaista vai arabia. Näiden käsityöläisten maine perustui ensi sijassa automaattien valmistamiseen. Tokihan me tiedämme, että mekaniikan, taitavan vesi- ja höyryvoiman hyväksikäytön ym. avulla hellenistiset insinöörit pystyivät ällistyttämään yleisönsä, mutta intialaisten lähteiden lentävät koneet ja mekaaniset palvelijat ylittivät kyllä heidänkin kykynsä.

Silti on merkillepantavaa, että yavana-käsityöläiset muistettiin niin etevinä, että heidän nimiinsä kirjattiin näin tavattomia suorituksia.

Edelläesitetyn vertailevan katsauksen tulos on sikäli negatiivinen, ettei yhtäkään arkeologista löytöä ole mahdollista kytkeä suoraan yhteen tekstievidenssin kanssa. Siitä huoli-

matta näyttää selvältä, että öljylamput olivat merkittävä artikkeli muinaisessa kauko-kaupassa. Erityisen tärkeäksi sen tekee se, että kun kreikkalaiset ja roomalaiset lähteet kertovat muinaisesta idänkaupasta varsin yksityiskohtaisesti, lamput ovat yksi

harvoista läntisistä tuontitavaroista, jotka ylipäänsä mainitaan intialaisessa kirjallisuudessa ja, kuten edellä olen osoittanut, kaiken lisäksi kahdessa toisistaan täysin riippumattomassa lähderyhmässä.

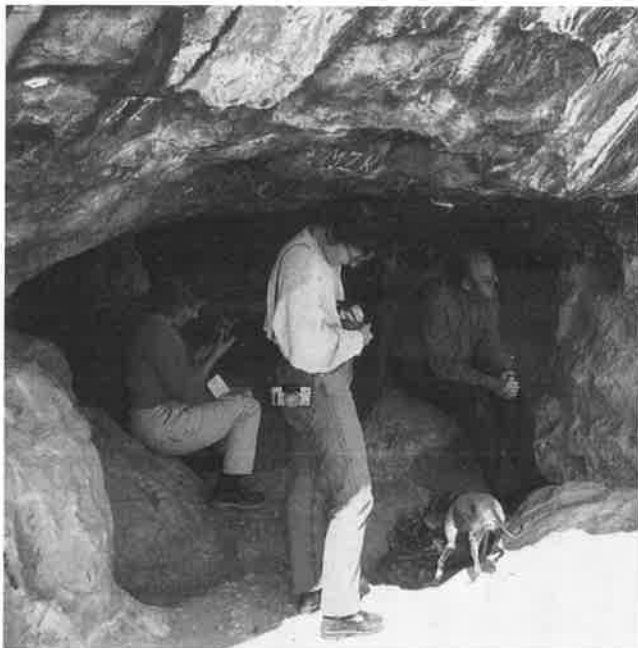
Tämä artikkeli perustuu esitelmään, jonka kirjoittaja piti South Asian Archaeology -konferenssissa Roomassa heinäkuussa 1997. Tohtori Andrea Di Castro esitti lamppuihin perehtyneen taidehistorioitsijan näkökulmasta joukon huomioita, joiden ansiosta filologin kömpelö katsaus arkeologiseen materiaaliin on saanut edes hieman syvyyttä. Englanninkielinen, kriittisin nootin varustettu laitos ilmestyy sarjassa South Asian Archaeology, 1997.

Ateenan tutkimuksellisia uutisia

Petra ja Jari Pakkanen

Kreikkaa ja erityisesti Ateenaa voitaneen perustellusti kutsua klassillisen arkeologian ruutitynnnyriksi. Antiikin historiaan liittyvien paikkojen etsintä ja tulkinta on hektistä ja monikansallista toimintaa. Petra ja Jari Pakkanen seuraavat tilannetta in situ.

Ateenan antiikintutkimuksellinen vuosi vaihtuu kevään ja kesän saumakohdassa. Instituuttien esitelmä- ja tutkimuskausi päättyy ja alkaa vilkkaat kaivauskesä. Kuluneeseen reiluun vuoteen on mahtunut paljon. Paljon on löydetty kauan kaivattua. Aristoteleen Lykeionin 'löytyminen' talvella 1997 oli epäilemättä liian hätäinen tulkinta, sillä rakennusjäännös on liian kaukana muurien ulkopuolella, ja liian perusteeton oli myös osittain 300-luvun ja lähinnä myöhempien rakennusjäänteiden nimeäminen filosofisten mittelöiden areenaksi. Vaikka aiheesta lehdistössä, internetissä ja instituuteissa käyty keskustelu hyvin pian osoittikin sille vahvaa kritiikin etusormea, keuhkolla ja alkukesällä löytyi lisää yhtä kyseenalaisesti tulkittua arkeologista materiaalia.

Pohjoismainen delegaatio ns. Euripideen luolan suuaukon vieressä. Luolan suu ei näy kuvassa. Vasemmalta Maria Stavropoulou, Petra Pakkanen, Rippe sylissä, Fauna, Erik Östby.

Olikohan siis Ateenan edustalla olevalla Salamiin saarella kaivettu Euripideen luola tosiaankin se paikka, jossa näytelmäkirjailija yksikseen istui, katseli merta ja kirjoitti? Identifikaatio perustui lähinnä luolasta löytyneeseen klassisen ajan ruukunsirpaleeseen, jossa lukee selvästi EURIPP..., eli Eurip(p)ideen oman kupin nimikönnin alkuosaksi väitettyyn kirjoitukseen. Mutta olivatko astiat aikoinaan tosiaan nimikoituja ja mistä palanen oikeastaan oli peräisin ja miksi kirjainyhdistelmää ei voida tulkita esimerkiksi nimeksi Eurippe? Ateenan instituutin historian kaikista assistenteista muodostunut kolmen hengen ryhmä ryömi vuoren rinteellä olevaan luolaan pääsiäissunnuntaina vuosi sitten. Hyvin syvä, hyvin matala ja hyvin pimeä luola oli käytäviltään niin ahdas, että tarvittiin paljon mielikuvitusta, jotta todella olisi voinut nähdä Euripideen istumassa (istuminenkin oli mataluuden vuoksi erityisen hankalaa) luolassa luomassa omassa rauhassaan tragedioitaan. Nimesimmekin paikan Eurippeen luolaksi, sillä sen edustalta löytyi piikkipensaasta hento pieni kissanpoikanen – nykyiseltä nimeltään Eurippe – joka muutti sittemmin Suomeen Ateenan instituutin ystävien sihteerin perheeseen.

Ateenan antiikin aikaisen hautausmaan Kerameikoksen laidalta löytynyt hauta, jonka kaivajat nimesivät Perikleen haudaksi, vaikka kyseessä olivat klassisen ajan joukkohaudan perustukset vailla vakuuttavaa todistetta siitä, että kyseessä olisi juuri Ateenan loiston rakentajan ja suuren sankarin leposija. Liittyykö antiikin merkkihenkilöiden elämän (ja kuoleman) historiassa keskeisten kohteiden 'löytyminen' jollakin tavalla nationalistiseen projektiin, jossa antiikin perinnön ylevä historia esitetään kreikkalaisille konkreettisesti arkeologisen tutkimuksen avulla? Monenlaiset tulkinnat ovat toki mahdollisia, ja historiallinen totuus on häilyvä käsite. Joka tapauksessa keskustelun herättäjinä Ateenan instituuttien maailmassa uudet löydöt ovat täyttäneet roolinsa hyvin.

Yksi kesän -97 kaivauskauden kiinnostavimmista yksittäisistä kohteista oli amerikkalaisten Agoralta tekemä suuri luulöytö. Kyseessä oli eräänlainen kaivo, joka sisälsi noin neljänsadan klassisella ajalla eläneen olennon luut. Merkillistä on se, että luut olivat enimmäkseen vauvojen ja joidenkin kotieläinten, kuten koirien viimeisiä maallisia jäännöksiä. Saattoiko ne säilöönsä tauti, tuho, rituaali, ihminen vai luonnonvoimat? Tutkimus jatkuu.

Restauroidintyöt Ateenan Akropoliilla ovat jatkuneet. Helmikuussa aloitettiin Propylaiojen itäreunalla olevan pienen ja viehättävän Athena Niken temppelin korjaustyöt kivi kiveltä. Turkkilaiset purkivat rakennuksen vuonna 1686 ja käyttivät kivet tykkilavettiin. Ensimmäisen kerran temppeli rekonstruoiitiin vuosina 1836-42, ja se purettiin sekä rakennettiin uudelleen 1936-40. Viimeisessä restaurointi-työssä käytetyt materiaalit eivät olleet kestäviä, ja siksi nyt on ryhdytty tähän välttämättömään, vaativaan ja aikaa vievään työhön.

Ateenan historiallisesta keskustasta, eli Agoran, Akropoliin ja Filopappoksen sisään jäävästä alueesta muodostetaan ns. arkeologinen puisto, jonne myös Akropolis-museo vähitellen nousee, ja jonka keskeisimmät kadut tulevat suunnitelmien mukaan olemaan kävelykatuja. Plakan aluehan on jo (ainakin periaatteessa) tällainen, mutta sielläkin on tarkoitus tehdä joitakin uudistuksia, kuten esimerkiksi Lysikrateen khoregi-monumentin ympäristön uudelleen rakentaminen. Niinpä Suomen Ateenan-instituutinkin tulee sijaitsemaan alueella, jonka olemusta vielä toistaiseksi on vaikea mieltää autottomana, puistomaisena ja museaalisena.

Ateenan-instituutin vuoden 1998 tieteellinen toiminta alkoi varsin nimekkäästi: Ateenan yliopiston arkeologian ja taidehistorian professori Olga Palagia piti luennon Skopas-nimisistä kuvanveistäjistä muutamaa päivää ennen kuin Vima-lehden sunnuntai-numerossa julkaisiin hänen haastattelunsa, jossa professori suoriin sanoin Kreikan arkeologisessa tutkimuksessa harjoittamaa politiikkaa. Kyse oli lähinnä tiukan lupamenettelyn kritiikistä, joka poikkeuksellisesti tuli hyvin tunnetun kreikkalaisen tutkijan suusta. Palagian luento oli myös

johdatus instituutin yhteistyössä muiden pohjoismaisten instituuttien kanssa järjestämälle Arkadian viimeisintä tutkimusta kartoittaneelle symposiumille. Tapahtuman yleisömenestys osoitti kuinka paljon kiinnostusta Ateenassa on spesifinkin teemakokonaisuuden ympärille rakennettua luentoja sarjaa kohtaan. Neljä suomalaista Arkadiassa arkeologista tutkimusta tehnyttä tutkijaa – Björn Forsén, Arja Karivieri, Mika Lavento ja Jari Pakkanen – esitelmöivät symposiumissa kahdentoista tutkijan joukossa. Symposiumia seuraneella viikolla Itävaltan arkeologinen instituutti järjesti suuren Peloponnesos-konferenssin, jossa useat kymmenet Peloponnesoksen historiaan perehtyneet tutkijat esittelivät uusimpia tutkimustuloksiaan. Esitelmien myötä perspektiivi Arkadiasta laajeni saumattomasti koko Peloponnesokselle.

Ruotsin Ateenan-instituutti täyttää toukokuussa 50 vuotta. Juhlana kunniaksi tarjolla on tieteellistä ohjelmaa ja juhlamieltä kolmen päivän ajan. Suomen instituutin kolmannentoista vuosijuhlaesitelmän piti toukokuussa akatemiaprofessori Jaakko Frösén aiheesta "From carbonized papyrus to the monastery of Aron". Instituutin tutkijoilla ja opiskelijoilla on jälleen mahdollisuus avoimilla uusilla ovia antiikintutkimuksen saloilla – jo neljäntenätoista vuonna.

Ajattele mitä luet

YLIOPISTO

Tilaa **YLIOPISTO**
kotiin tai työpaikallasi,
joka toinen viikko,
20 numeroa
vuodessa 252 mk
puh. 09-777 3400,
fax 09-794 031

Yliopisto-lehti

Tutkittua tietoa

kätevässä

muodossa.

Suomen Ateenan-instituutin ystävien tiedotuksia

Huomio! Jäsenkirjeen 2/1998 yhteydessä postitettiin myös jäsenmaksulomakkeet. Tietokoneohjelmassa olleen virheen vuoksi viitenumerot ovat virheelliset. Jäsenmaksut voi maksaa siten viitteettöminä. Sihteeri pahoittelee virhettä.

Yleistietoa vuosikokouksesta

Vuosikokous pidettiin keskiviikkona 11.3. 1998. Kokous valitsi yhdistyksen puheenjohtajaksi edelleen **Heikki Reenpään**. Uusiksi johtokunnan jäseniksi valittiin **Jeannette Lindblom, Reija Tanninen, Tapio Tuominen** sekä **Manna Vesterinen**. Edellämäinnittujen lisäksi johtokuntaan kuuluvat **Jaakko Frösén, Lena Hakulin, Marja Itkonen-Kaila, Kari Ketola, Tuula Koski, Eino Laakso, Harri Markkula** sekä **Pekka Matilainen**. Jäsenmaksut päätettiin pitää ennallaan (100 mk / jäsen, 50 mk / opiskelijajäsen, 140 mk / perhejäsen).

Yhdistys myönsi tänä vuonna 18 500 markan suuruisen stipendin **FT Oiva Kuismalle**, jonka tutkimusaiheena on *Art, Beauty and Morality in Neoplatonism* sekä 3500 markan suuruisen matka-apurahan **FM Heini Parkolle**, jonka tutkimusaiheena ovat *korinttilaiset keramiikkavaasit* (osana Corpus Vasorum Antiquorum -projektia).

Vuosikokouksen päätteeksi FM Kalle Korhonen piti esitelmän aiheesta *Mitä antiikin alkeiskouluissa opetettiin?*

Suunnitteilla olevat retket

Kotavuori, Otto Mannisen kesähuvila

Elokuussa **maanantaina 3.8.1998** järjestetään kotimaanmatka, jonka pääkohteena on tutustuminen

Kotavuoreen, Suomen kauneimpaan kuntaan

Kotavuori on Homeroksen suomentajan Otto Mannisen ja satukirjailija Anni Swanin kesähuvila Puulaveden saaresa Kangasniemellä. Vuonna 1907 rakennettu ja äskettäin restauroitu huvila on edelleen suvun käytössä, joten sinne ei normaalisti järjestetä yleisöretkiä. Ateenan-instituutin ystävillä on mahdollisuus tutustua runon ja sadun saaren vanhoihin rakennuksiin ja katsella jylhiä maisemia Otto Mannisen raivaamalla kävelyteillä sekä laivaristeilyllä Puulan saaristossa. Oppaana saaren historiaan ja luontoon toimii **FT Antti Arjava**. Oheislukemistoksi suositellaan Antero Mannisen toimittamaa kirjaa *Kotavuoresta rakkaudella, Neljän sukupolven muistikuvia ja kirjeenvaihtoa kuuden sukupolven saarihuvilasta* (SKS 1997).

Matka toteutetaan tilausbussilla, ja siihen sisältyy myös opastettu kiertoajelu Kangasniemen kunnan eräisiin muihinkin keskeisiin kohteisiin. Mukaan mahtuu vain rajoitettu määrä osanottajia. Ilmoittautumiset sihteeri Manna Vesteriselle mahdollisimman pian, kuitenkin viimeistään 10.7.1998.

HUOM! Sihteeri Manna Vesterisen työnumero on muuttunut. **Uusi numero 09-191 23688**

Klassillisen filologian laitos, PL 4, 00014 Helsingin yliopisto, 09-477 3037 (k), fax 09-191 22161

e-mail: mvesteri@helsinki.fi;

Museomatka Tukholmaan järjestetään syksyllä, todennäköisesti 4. – 7.9. Matkanjohtajana FT Arja Karivieri.

VAASIKUULUTUS

Helsingin yliopistossa on vuonna 1995 aloitettu suomalaisissa kokoelmissa olevan kreikkalais-roomalaisen antiikin keramiikan kartoitus, jonka tarkoituksena on julkaista aineisto kansainvälisessä vaasien julkaisusarjassa *Corpus Vasorum Antiquorum* (=CVA). Vuoden 1998 alusta lähtien rahoitus on tullut yliopiston tutkimusmäärähoista. Tähän mennessä on tutkittu valtaosa julkisten kokoelmien vaaseista, jotka ovat kertyneet maahamme 1800-luvun alkuvuosikymmenistä lähtien urauurtavien kulttuurimatkailijoiden mukana ja siirtyneet museokokoelmiin deponointeina ja testamenttilahjoituksina.

Hyvät lukijat, nyt käännyimme teidän puoleenne, jotta lukuisat, vielä tuntemattomat yksityiskokoelmien vaasit saataisiin tutkimuksen piiriin ja Suomen CVA-julkaisusta mahdollisimman kattava. Käytännössä vaasin tutkiminen koostuu sen ominaisuuksien ja tyylipiirteiden analysoinnista silmämääräisesti sekä esineen mittaamisesta, piirtämisestä ja valokuvaamisesta paikalla tai laitoksessamme. Lopullinen tutkimus tehdään kirjallisesti edellisten havaintojen pohjalta. Jos siis omistatte kreikkalais-roomalaista keramiikkaa, pyydämme teitä ottamaan yhteyttä alla oleviin puhelinnumeroihin. Vastaamme mielellämme muihinkin tutkimukseemme liittyviin kysymyksiin. Aihetta on käsitelty laajemmin myös Helsingin antiikin keramiikan erikoisnumerossa 3/1997.

Haluamme myös kiittää niitä henkilöitä, jotka ovat jo antaneet kauniin antiikin esineistönsä tutkittavaksemme.

Leena Pietilä-Castrén, FT, klassillisen arkeologian dosentti, Helsingin yliopisto.
Puh. 1912 2168 pe klo 10–12.

Heini Parko, FM, tutkija, Helsingin yliopisto.
Tiina Tuukkanen, FM, tutkija, Helsingin yliopisto.
Puh. 1912 2170.

Arvostelun ja kannustamisen etiikasta

Huomautus Antero Tammiston kirja-arvosteluun (Helikon 1/1998)

Juha Sihvola

Kriittisyys vaatii rohkeutta. Melkoista rankkuutta osoittaakin Antero Tammiston arvostelevan kynän uusin kohdevalinta: kiveä ei jää kiven päälle kun jyvän painoluokan väitöskirjasta kansainvälisestäkin tunnetun tohtorin verbaalinen panssarivaunu möyhentää taidehistorian jatko-opiskelijan Minerva Keltasen Pompejin eroottisia maalausia käsittelevään pro gradu -työhön perustuvaa kirjaa ”Kätetty rakkaus” Helikonin viime numerossa. Esitys huipentuu loppuhehkutukseen, joka ratkaisee kertaheitolla historian kaikki teodikeaongelmat. Tammiston mukaan pompejilaisten ”uhri arkeologian alttarille menee hukkaan, ellemme tutki ja kirjoita heistä niin hyvin kuin pystymme.” Tämän oivalluksen edessä emme me keski-ikäämme väsyneet voi olla muuta kuin kateellisia. Nykyaikaan kirjaimellisesti sovellettuna se näet merkitsisi esimerkiksi sitä, että Estonian onnettomuuden jälkeen olisi puhuttava uhrista tulevaisuuden meriarkeologialle.

Jos kuitenkin tuntee Keltasen ankarasti kurmotetun kirjan, mieleen hiipii epäily. Onkohan Tammisto lukenut sitä ollenkaan vai pillastunut pelkästään siitä, että Yliopistopaino on kehdannut julkaista sen kysymättä lupaa esimerkiksi Pompejin lintuihin erikoistuneilta varttuneemmilta herrasmiehiltä? Lukijalle käy kyllä selväksi, että arvostelija pitää Keltasen työtä huonona ja julkaisukelvottomana. Hän mainitsee teoksen sisältävän kohtuuttomasti asia-, kieli- ja kirjoitusvirheitä haluamatta kuitenkaan yksilöidä yhtäkään.

Yksityiskohtaisemmalla tasolla Tammisto arvostelee Keltasta perusteita teoksen nimen valinnasta ja olennaisien tutkimuskysymysten laiminlyönnistä. Tällaisiksi aiheiksi hän väittää Pompejin maalausten ja hellenististen seksioppaiden välisen mahdollista vaikutusyhteyttä ja tulkintoja, joiden mukaan eroottinen taide olisi rajoittunut vain kaupallisten seksipalvelujen tarjoamisympäristöihin. Kuitenkin Keltanen kuvaa pitkään sitä sensuuria ja salailua, joka liittyi Pompejin eroottiseen taiteeseen 1980-luvulle saakka, ja perustelee siten hyvin otsikkonsa ”Kätetty rakkaus.” Hän viittaa myös vaikeisiin tulkintaongelmiin, jotka liittyvät kadonneen kirjallisuuden ja säilyneiden maalausten suhteisiin sekä pompejilaisten talojen, erityisesti ilotalojen käyttötarkoituksen identifiointiin. Suuri osa antiikintutkimuksesta on spekulointia vastaavilla kysymyksillä, joihin ei lähdeaineiston aukollisuuden takia ole toivoakaan löytää lopullisia ratkaisuja. Keltasen varovaisuus on tältä osin osoitus pikemminkin arvostelukyvystä kuin laiskuudesta. Jotenkin oudolta tuntuu myös Tammiston vaatimus, että Keltasen olisi vuonna 1996 valmistuneessa gradussaan pitänyt ottaa huomioon kaksi vuonna 1997 julkaistua väitöskirjaa.

Kun itse opiskelin antiikin historiaa samoihin aikoihin Tammiston kanssa, ajattelin hieman naiivisti, että mahdollisuus kritisoida vallanpitäjiä, auktoriteetteja ja vakiintuneita historian tulkintoja oli keskeinen opintojani motivoiva tekijä. Saatoin jopa sortua kuvittelemaan, että oma sukupolveni oli jotenkin kriittisempää ja ennakkoluulottomampaa kuin jotkut muut sukupolvet. Kiitollisena muistan myös, miten onnelliselta tuntui se kannustus, jota itseni ja monen muunkin innostus sai omilta akateemisilta opettajiltamme. Esimerkiksi lisensiaatintyöni toinen arvostelija kirjoitti lausunnossaan, että tutkielmani ei vaikuta muodollisesti opinnäytteeltä mutta että muun muassa juuri se on siinä hyvää. Jos nyt pateettisille linjoille lähdetään, olen kokenut omassakin opettajantyössäni velvoittavana tämän kannustamisen perinteen edelleen välittämisen.

Tammiston arvostelu Keltasen työstä ei ainakaan vähennä epäilystäni, että omasta sukupolvestani on tulossa ainakin antiikintutkimuksen piirissä yksi kaikkien aikojen konservatiivisimpia. Käykö kuten aina ennenkin: mustasukkainen reviirinvarjelu ja innostuksen nujertaminen alkavat näkyä katkeroituneiden keski-ikäisten toiminnassa? Jälleen kerranko herraseurat ja veljesverkot valloittavat asemat ja huolehtivat ainakin siitä, että falkokratiaa,

tieteenalajakoa ja antiikintutkimuksen perinteitä kyseenalaistavat lähestymistavat tuomitaan historian häpeäpaaluun? Taasko aletaan tuhlata paheksuvasti, kun joku kehtaa sekoittaa klassilliseen millimetriporaukseen yhteiskunnallisesti tai jopa viihteellisesti kiinnostavia kysymyksiä? Voisi olla hyvä miettiä näitä asioita Helikonin toimituksessa, onhan lehden yksi tehtävä herättää innostusta Rooman ja Ateenan instituuttien toimialoihin.

Tietysti on totta, että kannustaessaan akateemisen opettajan tulee samalla opettaa tieteellistä ammattitaitoa ja nöyryyttä sekä ohjata tunnolliseen työntekoon. Tältä osin Minerva Keltasellakin on oppimista, mutta ei sen enempää kuin keskimääräisillä tieteellistä lahjakkuutta osoittaneilla graduntekijöillä. Olisi esimerkiksi ollut hyvä, jos hänen kirjansa käsikirjoitus olisi luetettu jollakin klassillisella kielellä osaavalla. "Kätketyn rakkauden" seksuaalisuuteen liittyvä käsitteistö on myös sekavaa. Tekijä olisi voinut esimerkiksi tuoda selkeämmin julki, että "homoseksuaalisuus" ja "biseksuaalisuus" ovat ongelmallisia käsitteitä antiikin seksuaalisen kokemuksen erittelyyn juuri siksi, että aktiivisen ja passiivisen osapuolen erottelu oli antiikin seksuaalieettisissä teksteissä seksuaalista identiteettiä määrittäessä keskeisempi kriteeri kuin halun kohteen biologinen sukupuoli. Antiikin seksuaalisuuden tutkimuksen käsitteistö on kuitenkin vasta muotoutumassa ja sekaannuksiin ovat syyllystyneet paljon varttuneemmatkin tutkijat. Keltasen ansio on tässäkin, että hän on ainakin huomannut ongelman. Monilta muiltakin osin "Kätketty rakkaus" on helppo nähdä opinnäyttevaiheessa olevan kirjoittajan työksi.

Tammiston purkauksen ymmärrettävä motiivi voi olla halu herättää keskustelua Yliopistopainon/Helsinki University Pressin julkaisupolitiikasta. Siinä on varmasti parantamista, mutta toisaalta en pitäisi täysin tuomittavana antaa esimerkiksi kannustussyistä sijaa myös populaarilla tasolla kiinnostaville opinnäytteille. Keltasen kirjan kohdalla rehellisyysvaatimus on ainakin sikäli täytetty, että kannessa selkeästi sanotaan sen olevan pro gradu -työhön perustuva.

Uutisia, kirjallisuutta

Villa Lanten Ystävien jäsenmatka Sisiliaan 12.10.–19.10.1998

Matkan pääkohteena on Taormina, josta tehdään retkiä eri puolille Sisiliää. Kohteina ovat Syrakusa, Piazza Armerina, Agrigento, Palermo, Naxos ja Etna. Matkanjohtajana toimii dosentti Maija Väisänen. Majoittuminen on joko hotelli Isabellassa ***, Aristonissa*** tai Villa Paradisossa****, joissa on myös aamiainen. Lennot Finnairilla Helsinki–Catania–Helsinki. Vastuullinen matkanjärjestäjä on Aurinkomatkat. Matkan alustava hinta on hotellista riippuen n. 4800–5800 mk. Tiedustelut ja ilmoittautumiset: sihteeri Risto Valjus puh.&fax 09–69 44 535.

Kourallinen valoa

Nykykreikkalaista runoutta käsittelevä antologia Kourallinen valoa julkaistiin keväällä. Kyseessä on ensimmäinen laaja katsaus Kreikan 1900-luvun runouteen suomeksi. Antologian ovat toimittaneet Reija Tanninen ja Martti Leiwo, ja siihen on koottu otteita 19 kreikkalaisen runoilijan tuotannosta. Mukana ovat myös Nobelin kirjallisuuspalkinnon saaneet Giorgos Seferis ja Odisseas Elitis. Runojen suomentajina ovat Tiina Aho, Annukka Peura, Jyrki Rinnemaa, Eija Silvola, Marja Suominen, Reija Tanninen, Sampo Vesterinen ja Juha Valkeapää. Martti Leiwo on kirjoittanut kirjan johdannon, lyhyen katsauksen Kreikkaan ja sen moderniin kirjallisuuteen. Kirjan kustantajana on Nihil Interit ry.

FL Jaana Vaahtera väitteli Turun yliopistossa toukokuun 29. toukokuuta. Antiikin kielitieteen piirin kuuluvan väitöskirjan otsikko on *DERIVATION. Greek and Roman Views on Word Formation*.

Kesälukemista

Kaikki englannintaitoiset dekkareiden ystävät voivat ottaa kesälukemisekseen Marcus Didius Falcon, roomalaisen yksityisetsivän seikkailuja. Falco tutkiskelee rikoksia ja selvittää perhesuhteitaan keisari Vespasianuksen ajan Roomassa (69–79 jKr.). Keisarin poika Titus ja Falco ovat rakastuneet samaan senaattorisäätyiseen naiseen, mutta alhaisesta syntyperästään huolimatta Falco näyttää vievän voiton. Suhdetta kehitellään hitaasti kuin parhaissa saippuasarjoissa.

Kirjoja on jo kuusi, mutta yhtään teosta ei ole suomennettu. Kirjoittaja **Lindsay Davis** hallitsee Rooman, Britannian ja Germanian perusasiat ja puuhailee luontevan tuntuisesti tarinaa värittävien yksityiskohtien parissa. Kielemkäyttö on yleensä notkeaa, mutta välillä Davis sortuu liiallisiin sutkautuksiin ja puujalkavitseihin. Antiikin ammattilaista jotkut yksityiskohdat voivat järkyttää, eikä kurssi suomalaisten nimitutkijoiden johdolla olisi ollut Davisille pahitteeksi.

2/1998

Suomen Ateenan-instituutin ystävät ry
Sihteeri Manna Vesterinen, puh. 09-191 23688,
fax 09-191 22161, e-mail mvesteri@helsinki.fi
Villa Lanten ystävät ry
Sihteeri Risto Valjus, PL 604, 00101 Helsinki
puh/fax 09-69 44 535
e-mail Risto.Valjus@helsinki.fi

Finlands Athen-instituts vänner r.f
Sekreterare Manna Vesterinen
Villa Lantes vänner r.f.
Sekreterare Risto Valjus, PB 604, 00101 Helsingfors

Martti Leiwo puh. 191 22016
Klassillisen filologian laitos
PL 4 (Vuorikatu 3A), 00014 Helsingin yliopisto
Sähköposti: Martti.Leiwo@Helsinki.fi

Mika Hakkarainen, puh. (09) 493 053.
Sähköposti: mika.hakkarainen@helsinki.fi
Marja Vierros
Sähköposti: marja.vierros@helsinki.fi
Heikki Kotila, puh. 0400-876 609
Sirkka Stolt, puh. (09) 7010 2360

**Jos haluat jäseneksi, ota yhteys sihteeriiin.
Om du vill bli medlem, kontakta sekreteraren.**

Klaus Karttunen, dos., tutkija, Helsingin yliopisto
Teivas Oksala, prof., Jyväskylän yliopisto
Petra Pakkanen, FT, tutkija,
 Suomen Ateenan instituutti
Jari Pakkanen, FT, assistentti,
 Suomen Ateenan instituutti
Risto Pekka Pennanen, FL, tutkija,
 Tampereen yliopisto
Juha Sihvola, dos., tutkija, Helsingin yliopisto
Timo Tuomi, Tutkimuspäällikkö,
 Rakennustaiteen museo
Marja Vierros, Fil.yo, tutkimusavustaja,
 Helsingin yliopisto

***"On saatava kootuin
voimin syntymään muu-
tamia suomalaisia suur-
lehtiä, jotka voivat
ylläpitää korkeata tasoa
ja kehittyä ajan vaati-
musten mukaisesti."***

Tämä toiminta-ajatus liittyi Yhtyneiden Kuva-lehtien 4.7.1934 päivätyyn perustamisasiakirjaan.

**Tänään Yhtyneet Kuva-
lehdet tarjoaa Suomen
kansalle 32 ajankohtai-
sen aikakauslehden
valikoiman. Lehdet
peittävät maamme
talouksista noin 80%.
Lehdillä on reilusti
yli kolme miljoonaa
suomalaista lukijaa.**

Yhtyneet Kuvalehdet - laatua ja lukumäärää

